

**FRANCESC FONTANELLA: UNA OBRA, UNA
VIDA, UN TEMPS, PEP VALSELOBRE I
GABRIEL SANSANO (ED.)**
(Bellcaire d'Empordà, Edicions Vitel·la, 2006)

LEONARDO FRANCALANCI

Aquest volum sobre l'obra, la vida i el context del gran autor del barroc català Francesc Fontanella representa, sens dubte, un pas endavant en l'estudi d'aquest autor i de la seva època i pretén, almenys en part, dissipar algunes de les ombres que encara envolten –afortunadament cada cop menys– alguns dels moments més destacats de la literatura catalana moderna.

Es tracta d'una obra miscel·lània en la qual es recullen, partits en dos àmbits temàtics –el primer, històric; i el segon literari–, catorze assaigs sobre temes molts diferents, des dels fets centrals de la Guerra dels Segadors fins a una proposta per a la realització, avui dia, d'una obra teatral fontanelliana.

Les primeres tres contribucions, dedicades a tractar temes d'interès històric, constitueixen, doncs, la primera part del volum, que s'obre amb l'article d'Antoni Simon sobre el problema dels «dos fronts», quan entre els anys 1640 i 1641 l'administració del comte duc d'Olivares hagué d'enfrontar-se, a la vegada, amb les rebel·lions catalana i portuguesa. Finalment, seguint la línia dibuixada pel marquès de Villafranca, la cort de Madrid optà amb decisió per dedicar tots els seus esforços al front de llevant: amb aquesta intervenció, la cada cop més autoritària monarquia espanyola pretenia, a més de protegir les rutes marítimes mediterrànies de l'amenaça francesa, donar una prova de força i de credibilitat internacional. El càstig dels sollevats catalans, *manu militari*, fou exemplar. Henri Ettinghausen, per la seva banda, ens parla de la repercussió en la premsa de l'època dels dos episodis que, en certa manera, constitueixen els extrems cronològics de la Guerra dels Segadors: la batalla de Montjuïc

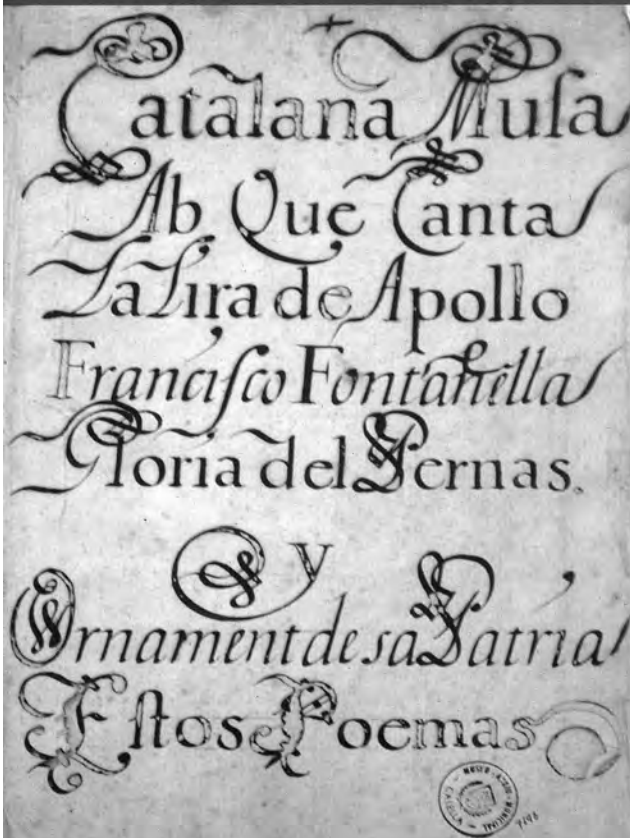
(1640), favorable als catalans, i la caiguda de Barcelona (1652). Tot i que el nostre Fontanella no aparegui esmentat directament en aquests papers, el fet d'estudiar-los ens pot ajudar a entendre el moment en el qual visqué, sovint reflectit en la seva obra, i del qual fou protagonista. La situació de l'*élite* catalana al Rosselló després del 1652 és l'argument de l'article d'Òscar Jané: la ciutat de Perpinyà d'aquests anys fou, arran del que passà al Principat i de la nova hegemonia francesa sobre el Rosselló, l'escenari d'un important canvi social propiciat per la monarquia parisenca, lliurada a assolir la uniformitat nacional. El resultat final fou, així, un anivellament progressiu –d'aquí la idea de «generació de transició»– cap a un model francès que interessà tota la societat rossellonesa, des dels estaments autòctons fins als exiliats del Principat, alguns dels quals acabaren preocupant-se més pel manteniment de determinats privilegis, que per l'aconsegüiment d'aquella llibertat catalana –tant allunyada de Madrid com de París– que potser molts, com el mateix Fontanella, percebien ja aleshores com a utòpica. Finalment, l'article que tanca la part històrica és el d'Eulàlia Miralles, que tracta del tema de la llengua –o més ben dit, de les llengües– de la impremta a Perpinyà durant la segona meitat del segle XVII: aquí, durant aquest període, a causa d'una conjunció històrica única, es van editar textos en català, en castellà, en llatí i, sobretot a partir del Tractat dels Pirineus, en francès; després d'aquesta data, aquesta última llengua anà de mica en mica guanyant terreny a les altres, fins que, l'any 1700, esdevingué l'única autoritzada a França, a part del llatí. L'autora explica les modalitats de la convivència i, després, de la progressiva expansió de la impremta en francès a través de l'anàlisi de les publicacions més importants i característiques d'aquest període.

El segon bloc, que com ja hem dit s'interessa pels aspectes més literaris de l'obra i de la vida del nostre poeta barroc, comença amb una contribució de F. Feliu sobre els castellanismes en la llengua de Fontanella, en què l'autor fa algunes reflexions de caire metodològic sobre la natura dels préstecs de la llengua veïna i, de fet, sobre la idea mateixa de castellanisme en la llengua catalana del barroc. Aquestes reflexions apunten, principalment, a la necessitat, per part dels historiadors de la llengua i dels editors, d'una anàlisi escrupolosa sobre l'*usus scribendi* d'aquest determinat moment històric abans de poder considerar un mot com un castellanisme. Albert Rossich, per la seva banda, explica en el seu article la història de la transmissió textual de l'obra de Fontanella, des de la fase més antiga,

Universitat de Girona

Institut de Llengua
i Cultura Catalanes

VI COL·LOQUI INTERNACIONAL
PROBLEMES I MÈTODES DE LITERATURA CATALANA ANTIGA

FRANCESC FONTANELLA EN EL SEU TEMPS

Girona, 5 i 6 d'octubre del 2006

manuscrita, fins a la impremta i les edicions més modernes, com les que curà, fa uns anys, M.-M. Miró. La dada potser més curiosa, almenys per als no-especialistes, és que en l'època barroca les obres en vers i les obres en prosa, tot i ser del mateix autor, tingueren una transmissió ben diferent: manuscrita en el cas de la poesia, impresa en el cas de la prosa. En la contribució següent, de M. Àngels Herrero, s'estudien els préstecs de la lírica de Garcilaso en l'obra poètica de temàtica amorosa del nostre autor, a partir sobretot d'alguns tòpics literaris com ara la natura, l'ambientació pastoral –particularment en les bucòliques– i l'amor. D'altra banda, el fet que tant Garcilaso com Fontanella –i amb ells, tots els altres autors barrocs– compartissin els mateixos models, com ara Ovidi, Sannazzaro i Petrarca, entre d'altres, deixa la porta oberta a la possibilitat d'una influència directa que, tot i no excloure'l del tot, podria redimensionar el paper que va tenir l'autor castellà. El tema de l'article de M. Bonaventura és el de la literatura emblemàtica en català: es tracta d'un estudi original sobre una disciplina poc coneguda, fruit de la fusió dels dos àmbits artístics de la il·lustració i de la literatura, que segons ens diu la mateixa autora constitueix un «llenguatge iconolingüístic i simbòlic que, tot i ser avui dia poc conegut, va gaudir durant el Renaixement i el barroc d'una gran vitalitat». Dins del reduït corpus de l'emblemàtica en català, l'obra de F. Fontanella representa, sempre segons l'autora, «una veritable mina». Giuseppe Grilli ens parla de Pau Claris, a qui està dedicat el famós *Panegíric* fontanellà, compost per l'autor just després de la mort del polític, i de per què aquesta obra, tot i tenir com a protagonista uns dels personatges més importants en la construcció de la mitografia nacionalista catalana, ha gaudit de tan poca popularitat entre els estudiosos. En l'article intítulat *El sonet «Tronc infeliç...»*, Joan Alegret desmenteix que l'ocasió d'aquests versos sigui la mort de Pau Claris, com es llegeix a l'edició de les obres de Fontanella curada per M.-M. Miró, i en proposa una nova interpretació: el sonet és en realitat dedicat a la mort del rei de França Lluís XIII el Just. Ens en dóna, a més, una nova organització textual, analitzant-ne l'estructura mètrica i indicant-ne algunes de les fonts. El filòleg clàssic Jaume Pòrtulas, amb el seu *Tornarà la bella Astrea a les selves leletanes...*, s'encarrega de descodificar el complex entramat dels motius de provenença clàssica –un veritable codi literari– que Fontanella utilitzà a la seva *Tragicomèdia pastoral d'Amor, Firmesa i Porfia*, entre els quals podem destacar l'ús de l'anagnòrisi, de les convencions del gènere bucòlic i la

presència dels temes de l'incest i de la perduda Edat d'Or. L'anàlisi d'alguns aspectes de l'obra *Lo desengany*, de Fontanella, com per exemple els dos –o tres– diferents nivells de la representació, els mecanismes burlescos, la presència de l'episodi de Venus, Mart i Vulcà en dues de les tradicions literàries peninsulars, la castellana i la catalana, és el tema de l'article de Pep Valsalobre: l'autor, que ens ofereix a més alguns apunts sobre les fonts de l'obra, siguin clàssiques (Ovidi) o bé modernes (Garcilaso i Pierre Corneille), conclou la seva intervenció reivindicant la «invenció barroca» fontanelliana com a manifestació d'una nova autonomia creadora, i apunta a *Lo desengany* com la «majoria d'edat poètica de Fontanella». Per la seva banda, M.-M. Miró, principal editora de l'obra de Fontanella, fa una aportació ben significativa a aquesta miscel·lània, oferint als lectors l'edició crítica, des de feia temps anunciada, del text teatral en forma de diàleg anomenat *Ambaixada del príncep Licomandro a l'emperador de Bugia*. La ressenya dels articles que componen aquest recull es clou amb una proposta d'Albert Mestre per a la posada en escena d'una de les obres teatrals de Fontanella, la *Tragicomèdia pastoral d'Amor, Firmesa i Porfia*, pel que sembla mai representada de manera «oficial»: defensant la necessitat de valorar més el patrimoni teatral autòcton, l'autor aposta pel màxim respecte envers la identitat pròpia de l'obra, amb mínimes adaptacions a la realitat teatral d'avui dia.

Finalment, cal destacar que aquest volum miscel·lani, promogut per la secció Francesc Eiximenis de l'Institut de Llengua i Cultura Catalanes, és el primer número de la col·lecció *Philologica*, sèrie *Estudis*, dirigida pel dr. Albert Rossich i publicada per Edicions Vitel·la: amb aquesta nova proposta, l'editorial empordanesa renova el seu compromís envers la promoció i la difusió dels textos d'àmbit acadèmic.